

עומק הפשט

עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ה'

פ' ויחי

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

©

תוכן העיונים:

על הפסוק (מט, ו) "כי באפם הרגו איש" פירש רש"י: "אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד" / למה לא פירש רש"י תיבת "איש" בפשטות - שהכוונה ל"שם המין" של אנשים רבים? / רש"י דייק "חמור ואנשי שכם", ולא הזכיר את שכם בן חמור עצמו - כי את שכם לא הרגו "באפם"

א

רש"י מפרש (מט, ו) שאנשי שכם נחשבו לגבי שמעון ולוי "כאיש אחד", ולכן נאמר "כי באפם הרגו איש" - לשון יחיד / לכאורה חידוש לומר כן, ולזה מביא רש"י ראיה מגדעון / רש"י מביא עוד ראיה מ"סוס ורוכבו רמה בים" - ומדגיש שאין הכוונה לסוס של פרעה דוקא, אלא של אנשי מצרים כולם / ההדגשה "כאיש אחד" לא באה לספר חידוש, אלא שכן המציאות

ב

על הפסוק "כי באפם הרגו איש" (מט, ו) - מביא רש"י שני פירושים / הפירוש הראשון הוא שאנשי שכם היו נחשבים "כאיש אחד", באופן על טבעי - אולם פירוש זה מחודש הוא / הפירוש השני הוא ששמעון ולוי כעסו כעס גדול על כל איש פרטי מאנשי שכם - וגם פירוש זה קשה בסברא / היה אפשר לפרש פירוש שלישי, אך התיבה "כ"י" מלמדת שאין לו מקום

ג

"וישאו אותו בניו" (נ, יג) - ומפרש רש"י שבא למעט בני בניו (מלבד אפרים ומנשה) / לדעת רבי יהודה (פרש"י וישב לז, לה) לא היו נכדי יעקב מבנות כנען, ולא היתה סיבה למעטם / רבי יהודה לשיטתו הכללית, שאין מדייקים כל כך בפרטי הלשון, ולדעתו "בניו" כולל "בני בנים"

ד

”שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. בסודם אל תבוא
נפשי בקהלם אל תחד כבודי כי באפם הרגו איש וברצונם
עקרו שור” (מט, ה-1)

כי באפם הרגו איש – אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חסובין
כולם אלא כאיש אחד:

הראב”ע פירש כאן – ”הרגו איש, שם המין. כמו שור וחמור”. והרמז על
אנשי עיר שכם.”

ואף רש”י עצמו פירש כן על הפסוק ”ויהי לי שור וחמור”¹: ”דרך ארץ
לומר על הרבה שוורים שור””. הרי ששפיר יכולה תיבת ”שור” להתפרש על
הרבה שוורים; ואם כן, גם כאן היה לו לפרש בפשטות, שתיבת ”איש” קאי על
הרבה אנשים, בתור ”שם המין”!

ויש לתמוה: למה כאן לא התרצה רש”י בפירוש זה, המתאים ביותר
ב”פשוטו של מקרא”, ובמקום זה הרחיק למדרש מחודש?

יצא חמור מן הכלל

ויובן בהקדים דיוק בולט בדברי רש"י:

רש"י אינו אומר בקיצור ששמעון ולוי הרגו את "אנשי שכם" (וכלשון הראב"ע: "אנשי עיר שכם"), אלא דייק לומר - "אלו חמור ואנשי שכם". ולכאורה: הרי חמור הוא בכלל אנשי העיר שכם (וראש להם), ולמה הוציאו רש"י מן הכלל והזכירו בפני עצמו?

ולכאורה אפשר היה לומר, שנקט לישנא דקרא: בסיפור על הריגת אנשי שכם, בפרשת וישלח², מזכיר הכתוב את הריגת חמור ושכם בנו כענין בפני עצמו: "ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב" (בנוסף למה שכתוב לפני זה "ויהרגו כל זכר מאנשי העיר), ולכן גם רש"י מזכיר את חמור בפני עצמו.

אבל לפי זה תתעורר קושיא חזקה יותר - למה הזכיר רש"י במיוחד רק את חמור, ולא פירט (גם) את שכם בנו, שהוא הוא שגרם לכל המעשה!?

לא כולם היו "באפם"

וביאור הענין:

על הפסוק - שאמרו בשייכות למעשה שכם - "כי נבלה עשה בישראל .. וכן לא ייעשה"³, מפרש רש"י: "שהאומות גדרו עצמן מן העריות". ומזה מובן, שלגויים יושבי הארץ לא היה פתחון פה כנגד שמעון ולוי על זה שהרגו את שכם עצמו, כיון שהוא עבר על גדר שגדרו האומות עצמן ומעשהו נחשב למעשה נבלה לכולי עלמא; כל הטענה כלפי שמעון ולוי היתה רק על זה שהוסיפו להרוג את חמור אביו ואת כל יושבי העיר.

2. לד, כה-כו.

3. וישלח לד, ז.

[ואף שמצד האמת על כל יושבי העיר היה חיוב מיתה, כמבואר במפרשים – הרי כאן המדובר הוא כפי שהענין נתפס מצד יושבי הארץ, שבעיניהם זהו חילול השם וכו', שעל זה טען יעקב כלפי שמעון ולוי: "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ"4].

ולכן כשלומדמים את הכתוב כאן, שיעקב הוכיח את שמעון ולוי ש"באפם הרגו איש", אין לפרש שהוא מוכיח אותם על הריגת שכם עצמו, כיון שהריגת שכם היתה דבר מוצדק לכולי עלמא, ועל כך לא יכולה להיות שום טענה;

וזהו שמדייק רש"י באומר "אלו חמור ואנשי שכם": בזה שרש"י מזכיר את חמור במיוחד, ולאידך הוא אינו מזכיר גם את שכם בנו – בזה הוא מדגיש, שהטענה היתה רק על הריגת אנשי העיר ונשיאם חמור אבי שכם, אבל לא על הריגת שכם בן חמור עצמו.

ומעתה יש ליישב התמיהה האמורה, למה לא פירש רש"י בפשטות ש"איש" מתייחס לכל אנשי העיר שכם, בתור "שם המין":

אם היינו מפרשים ש"באפם הרגו איש" מתייחס לכל האנשים שהרגו אז, כולל שכם בן חמור – אז היה אפשר לומר שתיבת "איש" בלשון יחיד נאמרה "על שם המין", שכללות המין האנושי בשכם "הרגו באפם";

אבל כיון שלא כל המין של "איש" נהרג מצד "אפם" של שמעון ולוי – שהרי זה שהרגו את שכם עצמו היה מצד שורת הדין ולא מצד "אפם" – שוב אין לפרש שתיבת "איש" באה "על שם המין";

ולכן הוכרח רש"י ללמוד מכאן טעם וחידוש, ש"אינן חשובין כולם אלא כאיש אחד" – הלשון "איש" מלמדת שכל אותם האנשים שנהרגו "באפם" של שמעון ולוי, נחשבים רק כמו "איש אחד".

(חלק ה – ויחי א)

ב

"שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. בסודם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחד כבודי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור" (מט, ה-1)

כי באפם הרגו איש - אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד. וכן הוא אומר בגדעון 'והכית את מדין כאיש אחד'. וכן במלכים 'סוס ורוכבו רמה בים':

הרגיל בלשונו של רש"י בפירושו, יראה מיד כי יש כאן אריכות יתירה (לכאורה): בדרך כלל, כשרש"י מביא ראייה לדבריו, הרי הוא מעתיק רק את לשונות הכתובים הנוגעים לענין, בדרך קצרה - ולפי זה גם בעניננו היה לו לקצר ולומר "וכן 'והכית את מדין כאיש אחד'; 'סוס ורוכבו'", ותו לא;

אך כאן מאריך רש"י בלשונו, ומדגיש כמה פרטים שבהשקפה ראשונה אינם נוגעים לעניננו, ומהם: א) "וכן הוא אומר בגדעון", ב) "וכן במצרים", ג) "סוס ורוכבו רמה בים".

ויש לבאר את מהלך דברי רש"י דבר דבור על אופניו, ובדרך ממילא יתיישבו דיוקים אלו - ועוד דיוקים - וכפי שיראה המעיין.

שמעון כמו גדעון

כאשר לומדים את הכתוב כאן, "הרגו איש", ומפרשים שהכוונה לאנשי העיר שכם ש"אינם חשובין כולם אלא כאיש אחד" - מתעוררת השאלה, האמנם שייך כזה דבר במציאות?

לפי ההגיון האנושי, גם כשמדובר בגבור גדול, בוודאי יש אצלו הבדל בין אם הוא צריך להכניע איש אחד ובין אם הוא צריך להכניע אנשים רבים, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר על עיר שלימה;

ואם כן, איך אפשר לומר שכל אנשי העיר שכם היו בעיני שמעון ולוי "כאיש אחד", היינו: שאותו כח שהיו משתמשים בו בשביל "איש אחד" – היה די עבורם בשביל עיר שלימה?!

[ואף שאנשי שכם היו כואבים – סוף סוף, אינו דומה כחו של כואב אחד לכחם של הרבה כואבים].

ועל זה מביא רש"י ראיה – "וכן הוא אומר בגדעון⁵ 'והכית את מדין כאיש אחד':"

גם גדעון היה בשר ודם, כמו שמעון ולוי, ובכל זאת אמר לו הקב"ה שהוא יכה את מדין "כאיש אחד", שכל אנשי מדין יהיו נחשבים אצלו כמו "איש אחד" בלבד.

ויש להוסיף בהשוואה דגדעון לשמעון ולוי – כי כמו שבגדעון אמר לו הקב"ה "כי אהיה עמך" (וזה הטעם ל"והכית את מדין כאיש אחד"), כך בשמעון ולוי היתה גבורה מיוחדת (בלתי טבעית) זו כתוצאה מזה ש"בטוחים היו על כחו של זקן"⁶.

בעיני ה"ים" – אין כל הבדל

אמנם, גם לאחר שלמדנו מגדעון שיכול להיות במציאות דבר כזה ש"אינו חשובין כולם אלא כאיש אחד", עדיין יש צורך בראיה על לשון הכתוב:

5. ס' שופטים ו, טז.

6. כדברי רש"י בפ' וישלח לד, כה.

בכתוב כאן נאמר "הרגו איש" סתם, היינו: בלשון יחיד, והשאלה היא - האם מספיקה סברא זו, "שאינן חשובין כולם אלא כאיש אחד", כדי שהכתוב ידבר על רבים בלשון יחיד, ויקרא לריבוי אנשים בשם "איש"?

ולזה ממשיך רש"י ומביא ראיה שמצינו כן במקום נוסף⁷ - "וכן במצרים 'סוס ורוכבו': גם במצרים, מי שנאבדו בים סוף היו ריבוי של סוסים וריבוי של רוכבים, ובכל זאת קורא להם הכתוב בלשון יחיד, "סוס ורוכבו", בגלל שהיו נחשבים כאחד בלבד.

ומדייק רש"י בלשונו ש"סוס ורוכבו" נאמר "במצרים":

היה אפשר לבאר, שבאמת "סוס ורוכבו" פירושו כפשוטו - סוס יחיד עם רוכב יחיד. כי, העיקר במהלך המלחמה הוא המלך, ואם כן, "סוס ורוכבו" מתייחס רק לפרעה מלך מצרים, שהוא העיקר במלחמה, ולכן מדגיש הכתוב את המפלה שלו דוקא (כי לאחר שהמלך נופל במלחמה, מביא הדבר את מפלת כל צבאו);

ומדגיש רש"י שאינו כן, אלא "סוס ורוכבו" נאמר "במצרים" כולם - שאף שהיו סוסים רבים ורוכבים רבים, מכנה אותם הכתוב בלשון יחיד, בגלל שנחשבו כולם כאחד בלבד.

ומנין באמת יודעים אנו ש"סוס ורוכבו" מדבר על מצרים כולם - ולא על פרעה (המלך) בלבד?

לזה ממשיך רש"י ומעתיק מן הכתוב "סוס ורוכבו" רמה בים":

אם היה מדובר כאן על מפלת האויב על ידי מלחמה רגילה, אז שייך לומר שמדגישים במיוחד את מפלתו של המלך, כיון שהיא העיקר - כאשר מצליחים להתגבר על המלך, הרי זה גורם לכך שכל צבאו ייכנעו ויאבדו;

אך כאן מדובר על זה ש"סוס ורוכבו רמה בים", על זה שכאשר מצרים נכנסו לתוך הים חזר פתאום הים לאיתנו ושטף, הטביע, את כל מי שהיו אז בתוך הים.

והרי פשוט, שכאשר הים חוזר לאיתנו, הוא שוטף את כל מי שנקרה בדרכו, בלי שום הבחנה כלל בין יחיד לבין רבים, בין המלך החשוב לבין החיילים הפשוטים; ולכן, לא מתאים להסביר שהלשון "סוס ורוכבו" מתייחס לפרעה מלך מצרים בלבד, שהרי ענין זה של "רמה בים" מתייחס בשווה ממש לכל מי שהיה שם, ואי אפשר לומר שמבחינת ה"ים" היה איזה הבדל בין פרעה לאחרים.

מאי דהוה – הוה!

אמנם מעתה יש לשאול – לאיך גיסא: מה החידוש?!

כלומר:

בשלמא אם היה מדובר במלחמה רגילה, כמו אצל גדעון – אז מובן שבא הכתוב לחדש: אף שבדרך כלל יש הבדל גדול בין אם נלחמים כנגד איש אחד או שנלחמים כנגד אנשים רבים, הרי הפעם הצליחו להתגבר על אנשים רבים כאילו היו "איש אחד" בלבד;

אך כיון שמדובר על "רמה בים", על זה שהים חזר לאיתנו ושטף כל מה שהיה בו – הרי בענין כזה מלכתחילה אין מקום להבדל בין יחיד לרבים, ופשוט מעצמו שהים שטף את כולם בבת אחת כאילו היו "סוס" אחד ו"רוכב" אחד!

ואם כן, היה הכתוב צריך לומר כדרכו: "סוסים ורוכביהם (רמה בים)", ולמה (שינה ו)נקט בלשון יחיד, "סוס ורוכבו" (על שם שכולם נחשבו כאחד) – בשעה שבלאו הכי אין בזה שום חידוש?!

אך ההסבר פשוט, שבאמת בזה שהכתוב נקט "סוס ורוכבו" – במקום "סוסים ורוכביהם" – אין כוונתו לשום חידוש ורבותא; אלא מאי, שמכיון שזו היתה המציאות בפועל, שביחס ל"רמה ביים" נחשבו כולם כאחד – לכן נאמר בלשון יחיד.

וגם פרט זה – דומה הוא לעניננו, דברי יעקב על שמעון ולוי ש"הרגו איש":

בזה שיעקב מזכיר את כל אנשי שכם בלשון יחיד, מכיון "שאינן חשובין כולם אלא כאיש אחד", אין כוונתו להשמיענו חידוש ורבותא על גבורתם העצומה של שמעון ולוי –

שהרי אדרבה, כוונת יעקב היא להוכיח ולקנטר את שמעון ולוי; ואיך יתכן שבתוך דברי התוכחה ידבר בשבחם ומעלתם? –

וזה שבכל זאת נקט יעקב (לא בלשון רבים, "הרגו אנשים", אלא) בלשון יחיד ("הרגו איש"), הוא רק משום שזו היתה המציאות בפועל, שכולם היו נחשבים "כאיש אחד", ולכן היה מוכרח יעקב לנקוט בלשון יחיד; כשם שב"סוס ורוכבו" נוקט הכתוב בלשון יחיד רק משום שכן היתה המציאות, שכולם נחשבו כאחד – ואין כוונתו בזה לשם חידוש.

[במקום אחר נתבאר⁸, שבזה שיעקב הזכיר את זה שכל אנשי שכם נחשבו "כאיש אחד", היתה כוונתו להוכיח את שמעון ולוי על זה שנקטו בדרך של "מרמה" (וחילול השם) – כי מכיון שהיה בכחם לגבור על כל אנשי שכם בקלות, היו צריכים לבוא ולהרגם בריש גלי.

אך מובן שביאור זה מתאים יותר בדרך הרמז וכו', אך לא בדרך "פשוטו של מקרא"; ובדרך הפשט – דרכו של רש"י בפירושו – על כרחך לפרש כדברינו, שבאמת לא היתה כוונת יעקב לאיזה חידוש מיוחד, ונקט בלשון זה רק משום שכן היתה המציאות בפועל, וכמו ב"סוס ורוכבו רמה ביים"].

(חלק ה – ויחי א)

”שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. בסודם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחד כבודי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור” (מט, ה-1)

כי בצאפס הרגו איש – אלו חמור ואנשי שקס, ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד. וכן הוא אומר בגדעון ’והכית את מדין כאיש אחד’. וכן במצרים ’סוס ורוכבו רמה בים’. זהו מדקשו; ופשוטו: אנשים הרבה קורא ’איש’ כל אחד לעצמו, ’צאפס הרגו’ כל ’איש’ שקעסו עליו. וכן ’וילמד לטרף טרף אדם אכל’:

יש לבאר את הצריכותא שבשני הפירושים שמביא רש”י, ואת הטעם שהקדים רש”י להפירוש לפי ”מדרשו” – לפני הפירוש כ”פשוטו”; ואגב יתבארו עוד דיוקים בדברי רש”י, כדלקמן.

”כאיש אחד” – למעלה מהטבע

הנה מקור ה”מדרש” שמביא רש”י הוא בבראשית רבה⁹, ושם הלשון ”שלא היו כולם לפני הקב”ה אלא כאיש אחד”; אמנם רש”י השמיט התיבות ”לפני הקב”ה” שבמדרש.

ולפום ריהטא נראה היה להוכיח מהשמטה זו, שלדעת רש”י זה שאנשי שכם היו נחשבים ”כאיש אחד” לפני שמעון ולוי הוא מצד עצמם, מצד גבורתם;

אבל אי אפשר לומר כן, כי בבשר ודם שכוחו מוגבל הוא, בהכרח שיהיה הבדל בעיניו בין "איש אחד" לאנשים רבים – שביחס לאיש אחד צריך הוא להשתמש בגבורה מועטת ואילו כלפי אנשים רבים צריך גבורה מרובה יותר – ועל כרחך, שאף ששמעון ולוי היו גבורים גדולים, בוודאי לא היו כל אנשי העיר שכם אצלם כ"איש אחד" ממש מצד עצמם.

אלא (שגם אליבא דרש"י), זה שכל אנשי העיר שכם היו נחשבים "כאיש אחד" הוא מצד זה ששמעון ולוי לא הלכו בכחם הטבעי לבד אלא "בכחו של זקן"¹⁰, באופן שלמעלה מהטבע.

[ומכל מקום משמיט רש"י התיבות "לפני הקב"ה" שבמדרש – כי בפשטות שייך לשון זו רק כשהלוחם הוא הקב"ה בעצמו¹¹, או לכל הפחות בציווי ושליחות הקב"ה¹²; ואילו שמעון ולוי, הגם שעשו מה שעשו מפני קנאות לה' עשו זאת בעצמם, ולכן לא מתאים כ"כ לומר כאן "לפני הקב"ה", אלא רק ש"בטוחים היו על (הקב"ה, שבא בזכותו) כחו של זקן"].

אמנם דבר זה חידוש הוא, כי לא מצינו ב"פשוטו של מקרא" מקור ומשמעות לדבר זה – שהריגת אנשי שכם על ידי שמעון ולוי היתה בכח שלמעלה מהטבע; וקשה לייסד חידוש זה רק על זה שבפסוק דידן נאמר "איש לשון יחיד".

וזהו שמדגיש רש"י אשר אכן "זהו מדרשו" – אין פירוש זה מתאים לגמרי לדרך הפשט, אלא הוא נלקח מ"מדרש אגדה" ("המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו"¹³); וכיון ש"אגדה" הוא, לא הסתפק בזה רש"י אלא הוסיף והביא פירוש נוסף: "ופשוטו – אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו, באפם הרגו כל איש שכעסו עליו".

10. רש"י וישלח לד, כה.

11. כמו בקריעת ים סוף – ראה פרש"י בשלח יד, כג – ששם נאמר "כי ה' נלחם להם".

12. ראה רש"י פ' שופטים כ, א.

13. רש"י בראשית ג, ח.

קנאה גדולה ופרטית

משמעות הפירוש לפי "פשוטו": תיבת "איש" שבכתוב לא קאי על כל אנשי שכם ביחד, אלא על "כל אחד לעצמו". והטעם שהכתוב מדבר על כל אחד לעצמו ואינו כולל את כל אנשי העיר יחד (ולכן אינו אומר "איש" אלא "אנשים"), הוא כדי להשמיענו חידוש - ש"באפם הרגו כל איש שכעסו עליו":

היה אפשר להבין, ש"אפם" של שמעון ולוי נח בעת שהרגו את רוב ועיקר אנשי שכם - וזה שהמשיכו להרוג את שאר אנשי העיר, לא היה מתוך כעס ממש, אלא בתור המשך להריגת הרוב;

וזהו החידוש, ש"באפם" של שמעון ולוי מתייחס לכל אחד ואחד מאנשי העיר שכם - "כי באפם הרגו איש", כל איש פרטי - כל אחד שנהרג על ידם היה כתוצאה מכעס שכעסו עליו במיוחד.

אלא שבאמת אין משמעות זו מחוורת, כי סוף סוף מהו החידוש בזה? הרי דבר הפשוט הוא ששמעון ולוי לא יהרגו אדם סתם כך, ומה בא להשמיענו בזה שכל אחד מאנשי העיר שכם נהרג בגלל "אפם"?

ולכן יש לבאר כוונת פירוש זה, שהחידוש הוא - ששמעון ולוי הרגו כל אחד מאנשי העיר שכם ("כל אחד לעצמו") באותו הכעס; כלומר: כל כך עז היה הכעס שלהם על זה ש"נבלה עשה בישראל", שגם לאחר שנהרגו רוב אנשי שכם עדיין לא נח אפם כלל, ועד האיש האחרון מאנשי שכם היה עדיין "אפם" באותו התוקף.

ומעתה יובן היטב למה הביא רש"י פירוש זה בתור פירוש שני ואחרון - כי פירוש זה מוקשה הוא מאוד:

אמנם הכעס של שמעון ולוי מקורו היה בקנאות דקדושה ("כי נבלה עשה בישראל"), אבל סוף סוף אינו מתקבל על הדעת שצדיקים אלו¹⁴ יתפעלו בכעס כל כך גדול ועצום שאינו נח עד שיהרג האיש האחרון שבעיר שכם! ...

ולכן רש"י אינו מסתפק בפירוש זה, ומקדים לו את הפירוש לפי "מדרשו" – שזה שנאמר "איש" בלשון יחיד הוא משום ש"אינן נחשבינן כולן אלא כאיש אחד", שלפי פירוש זה יותר מיושב.

לא הרגו עוד "איש"

והנה, הפירוש הראשון ברש"י נוגע רק לתיבות "הרגו איש"; הפירוש השני שייך גם לתיבת "באפם"; אך רש"י הוסיף להעתיק ב'דיבור המתחיל' גם את תיבת "כי" ("כי באפם הרגו איש") – ויש לומר כוונתו בזה:

כמו שנתבאר עתה, הרי בשני הפירושים שכותב רש"י יש קושי – שהיה בזה ענין מחודש שאינו מתאים עם השכל והחוש (בפירוש הראשון – בדרך הטבע לא שייך שאנשי עיר שלימה ייחשבו "כאיש אחד" ממש, ובפירוש השני – לא מסתבר שכעסם של שמעון ולוי היה שווה בעת הריגת כל אנשי העיר עד לאחרון שבהם).

וכיון שכן, מקום היה להוסיף פירוש שלישי – שאכן כוונת הכתוב היא כפשוטו ממש, שהיה מקרה מסויים (נוסף על הריגת אנשי שכם) שבו שמעון ולוי הרגו איש אחד ("איש" לשון יחיד), ועל זה הוכיח אותם יעקב¹⁵.

14. ראה רש"י וישלח לה, כב – על השבטים בני יעקב ש"כולן צדיקים".

15. אף שמזה שלא נזכר בכתוב (לפני כן) שהיה מאורע כזה, משמע לכאורה שאינו – מכל מקום, יש עדיפות בפירוש זה, שלפיו יתיישב היטב הלשון "איש" בל' יחיד.

ובפרט שכבר מצינו כעין זה: הכתוב מספר (בראשית ד, כג ובפרש"י) על למך שאמר "כי איש הרגתי", אף שאינו נזכר בכתוב כלל לפני כן שהיה דבר כזה ויודעים זאת רק מכתוב זה לבד.

והטעם שרש"י שולל לגמרי פירוש כזה, ואינו מביאו כלל – מובן הוא לפי תיבת "כי (באפם הרגו איש)" שמעתיקה מן הכתוב:

הלשון "כי באפם הרגו איש" מדגישה, אשר התיבות "באפם הרגו איש" (אינם התחלה של ענין חדש, אלא) באים בהמשך ובתור טעם לזה ש"בסודם אל תבוא נפשי בקהלים אל תחד כבודי".

ולכן, אי אפשר ללמוד שבתיבות "באפם הרגו איש" מתכוון הכתוב למאורע אחר (זה ששמעון ולוי הרגו סתם אדם אחד), כי אז ייפלא ביותר – איך יתכן שבתור טעם על זה ש"בסודם אל תבוא נפשי" מזכיר יעקב רק את המקרה שבו שמעון ולוי הרגו אדם אחד, ושבק לגמרי את המאורע שבו הרגו עיר שלימה?!

ונמצא, איפוא, שהלשון "כי באפם הרגו איש" – היא המכריחה את רש"י ללמוד ש(אין מדובר בהריגת איש אחד סתם, אלא) בהריגת "חמור ואנשי שכם". ודו"ק.

(חלק ה – ויחי א)

ויעשו בניו לו בן כאשר צום. וישאו אותו בניו ארצה כנען ויקברו אותו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחוזת קבר מאת עפרון החתי על פני ממרא" (ג, יב-יג)

וישאו אותו בניו – ולא בני בניו, שכך כוס: אל ישא מטתי איש מלרי, ולא אחד מזניכס שהוא מזנות כנען, אלל אחס. וקבע להס מקוס, שלסה למזרח, וכן לארבע רוחות, וכסדכן למסע מחנה של גלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון, ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים יהיו תחתיהם:

לפום ריהטא נראה, שסתרי דברי רש"י אהדדי:

בתחילה כותב רש"י – "וישאו אותו בניו ולא בני בניו", היינו, שמלשון הכתוב "וישאו אותו בניו" למדים שדוקא בניו השתתפו בנשיאת הארון ולא נכדיו; אמנם בסיום דבריו הוא אומר להדיא שגם מנשה ואפרים, בני יוסף, השתתפו בנשיאה זו!

ויש ליישב¹⁶, על פי דברי יעקב שבתחילת הסדרה¹⁷: "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", היינו, שמנשה ואפרים נחשבים הם בכלל "בניו" של יעקב, כמו ראובן ושמעון.

16. ראה גם נחלת יעקב כאן.

17. מח, ה. וראה רש"י שם.

"בניו" – כולל נכדיו

עוד אפשר לומר, על פי דברי רש"י בפ' וירא¹⁸, בפירושו דברי אברהם על שרה שהיא "בת אבי" – דלכאורה, לא היתה בת אביו, אלא בת אחיו – ש"בני בנים הרי הם כבנים", ולכן שרה נחשבת כבת של תרח אבי אברהם, כיון שהיתה נכדתו: בת בנו הרן; ומעתה מובן גם בנידון דידן, שמנשה ואפרים – שהיו בני בניו של יעקב – נכללים שפיר במה שנאמר "וישאו אותו בניו".

ועל כרחק צריכים אנו לומר כן, דהנה רש"י כאן כותב שהטעם שהנכדים לא השתתפו בנשיאת יעקב הוא משום שאמותיהם היו כנעניות;

וידוע¹⁹ שענין זה במחלוקת שנוי²⁰, ודברי רש"י מתאימים הם רק לשיטת רבי נחמיה שבני יעקב נשאו כנעניות לנשים – ואילו לדעת רבי יהודה, שהשבטים נשאו את אחיותיהן לנשים, לא היה פגם בכניהם ולא היתה מניעה שישתתפו בנשיאת הארון של יעקב.

ובכן, כיצד יפרש רבי יהודה את לשון הכתוב "וישאו אותו בניו"? – לפי דרכנו מובן, שבלשון "בניו" נכללים גם נכדיו, כי "בני בנים הרי הם כבנים".

אך מעתה יקשה לאידך גיסא: מה הכריח את רש"י – אליבא דרבי נחמיה – לפרש ש"וישאו אותו בניו" ממעט את בני בניו?

18. כ, יב.

19. ראה רא"ם ונחלת יעקב כאן.

20. כמו שהביא רש"י בפירושו לפ' וישב לז, לה.

רבי נחמיה: דיוקים בלשונות

ויש לבאר, שרבי נחמיה לשיטתיה אזיל – ומצינו בכמה מקומות בפירוש רש"י על התורה שמביא את רבי נחמיה אשר מדייק בלשון הכתוב עד מאוד, וחולק בזה על רבי יהודה.

ודוגמא בולטת היא בפרשת עקב²¹, ששם מדובר על דתן ואבירם שנבלעו בארץ: "אשר עשה לדתן ולאבירם .. אשר פצתה הארץ את פיה, ותבלעם .. בקרב כל ישראל".

ובפירוש רש"י:

"בקרוב כל ישראל – כל מקום שהיה אחד מהם בורח, הארץ נבקעת מתחתיו ובוולעתו, אלו דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה: והלא כבר נאמר 'ותפתח הארץ את פיה', ולא 'פיותיה'! אמר לו: ומה אני מקיים 'בקרוב כל ישראל'? אמר לו: שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל מקום שהיה אחד מהם, היה מתגלגל וזא עד מקום הבקיעה".

הרי שרבי נחמיה מדייק בלשון הכתוב יותר מרבי יהודה, ולכן הוא ממאן בפירושו של רבי יהודה – בגלל הדיוק בלשון "ותפתח הארץ את פיה", שמזה לומד שהיה לה פה אחד בלבד²².

וכן הוא בסוגיא דידן גופא, במחלוקתם מי היו הנשים של בני יעקב – וכמו שהביא רש"י בפ' וישב, על הפסוק²³ "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו":

21. יא, ו.

22. ואילו רבי יהודה לא חושש לדיוק זה, ונתבאר בארוכה בשיחת ש"פ עקב תשכ"ו.

23. לז, לה.

”רבי יהודה אומר, אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום; רבי נחמיה אומר, כנעניות היו, אלא מהו 'וכל בנותיו' – כלותיו, שאין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו“.

לכאורה הסברא נותנת כדעת רבי יהודה, שהשבטים נשאו את אחיותיהם ולא מבנות כנען – שהרי אברהם מיאן שיצחק בנו ישא מבנות כנען, וכן יצחק התנגד לכך שיעקב ישא מבנות כנען, ולא מסתבר כלל שבניהם השבטים ילכו וישאו מבנות כנען!²⁴

אמנם רבי נחמיה סובר שהיו נשים כנעניות לבני יעקב, מכח דיוק בלשון הכתוב: כיון שהכתוב אומר ”וכל בנותיו“ (ולא ”בנותיו“ סתם), הרי משמע שבא לחדש סוג נוסף ב”בנותיו“ של יעקב²⁵;

ולכן הוא מפרש, שמלבד הבנות כפשוטו היו ליעקב גם כלות מבנות כנען – שהן אינן בנות כפשוטו ונקראות ”בנות“ רק משום ”שאינן אדם נמנע לקרוא לכלתו בתו“, ואותן בא הכתוב לרבות בתיבת ”וכל“.

אמנם רבי יהודה לא מתחשב בדיוק זה של ”וכל בנותיו“, כי שיטת לימודו של רבי יהודה היא לשים דגש על הענין בכללותו, ולא כל כך בדיוקים פרטיים כגון אלו.

24. וכקושיית הש"ס (פסחים נ, א): ”אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק, בא יצחק והזהיר את יעקב, ויהודה אזיל ונסיב“?.

25. ובשלמא זה שנאמר ”כל בניו“ – מוכן שבא לרבות בזה את כל סוגי הבנים, גם אלו שהשתתפו במכירת יוסף – וגם אלו שלא היה להם חלק בזה, אך למה צריך ריבוי מיוחד לענין ”כל בנותיו“?.

רבי יהודה: הדגשת ה'כלל'

ונחזור לעניננו, שכיון שדרכו של רבי נחמיה לדייק מאוד בלשון הכתוב, הרי גם בנידון דידן הוא מדייק שתיבת "בניו" – בפסוק "וישאו אותו בניו" – מיותרת היא²⁶:

הרי בפסוק הקודם כבר נאמר "ויעשו בניו לו כן כאשר צום", ואם כן, היה להכתוב לומר "וישאו אותו ארצה כנען" בלי להוסיף תיבת "בניו", שהרי כבר ידוע לנו קודם שב"בניו" עסקינן!

ומזה שחזר הכתוב תיבת "בניו" עוד הפעם, מדייק רבי נחמיה שזה נאמר לשם הדגשה: דוקא בניו – ולא בני בניו, והטעם לזה מתאים לשיטתו – שנכדיו של יעקב היו מבנות כנען, ולכן לא רצה יעקב שישתתפו בנשיאת ארונו.

אך רבי יהודה לשיטתו הכללית שאין לדייק כל כך, (ויש לפרש שכן הוא סגנון המקרא לעתים לכפול לשונו), ולכן לדעתו יש להשאיר את תיבת "בניו" כמו בכל מקום – שכוללת היא גם בני בניו, ומתאים הדבר לשיטתו בענין נכדים אלו שלא היו מזרע כנען, וק"ל.

(חלק ה – ויחי ב)

לזכות חתן הבר-מצוה

האברך משה שמשון שיחי' קנלסקי

שיגדל להיות חסיד ירא שמים ולמדן

*

נדפס ע"י ולזכות הוריו ומשפחתו

הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו רבקה שיחיו קנלסקי

יוסף יצחק, יהודה, חיה מושקא ריסל ונחמן ישראל

*

ולזכות

הרה"ח ר' נתן וזוגתו רחל לאה שיחיו קנלסקי

הרה"ח ר' אברהם מרדכי הלוי וזוגתו נחה שיחיו לוין

שיזכו לנחת רוח חסידי אמיתי מכל יו"ח

מתוך בריאות הנכונה בטוב הנראה והנגלה

